

BOLS FLESSENPOST

Daar zit je dan!

Bijna zou ik me - ondanks zijn minzame woorden - door de voorzitter gehanteerd voelen, ware het niet dat ik zelf ook redacteur ben van een (postzegel)blad.

Een MAANDBLAD, beste Piet, elke máánd!

Vooruit dan maar.

In de archieven van Bols wordt een map met knipsels, foto's en grafieken bewaard onder de trefnaam "Bols flessenpost" (archiefnr. 88.25, 't is maar, dat U het weet).

We schrijven October 1966 - enkele jaren voor ik bij Bols kwam - als de eerste berichten daarover in de krant verschijnen. Bols had een partij verouderde flessen, die, zoals gebruikelijk vernietigd zouden worden. Rigoreus, dat wel, maar stel U voor, dat zo'n partij verouderde flessen, gevuld en wel bij een afnemer terecht zou komen.

Maar zo'n dikke vijfduizend flessen - recycling bestond nog niet - was iemand bij Bols wat al te gortig. Wie, dat idee bij Bols heeft geopperd is niet (meer) bekend, maar het plan werd positief ontvangen bij de oceanographische dienst van het K.N.M.I. en de medewerking van de Koninklijke Nederlandsche Stoomvaart Mij en de Holland - Amerikalijn werd verkregen.

De fles werd half met water gevuld met daarin verder nog een plastic brief, door de vinder, waar ook ter wereld in te vullen. Inderdaad, gevuld met water, om er van verzekerd te zijn, dat alle flessen inderdaad te water gelaten werden.

Elke vinder, die zijn brief instuurde kon rekenen op een spiritueel present, de vinder van fles nr. 1575, het stichtingsjaar van de Erven Lucas Bols mocht rekenen op een reis naar Nederland. Dat werden ten slotte de Heer en Mevrouw Aston uit Swansea, Schotland, die de fles vonden aan het strand te Cefn Sidan Sands, Pembran, waar dat ook mag liggen.

De eerste melding van een fles kwam uit de Verenigde Staten, waar deze gevonden werd door Mevrouw Majorie Sandor aan Florida Beach in de buurt van Dania.

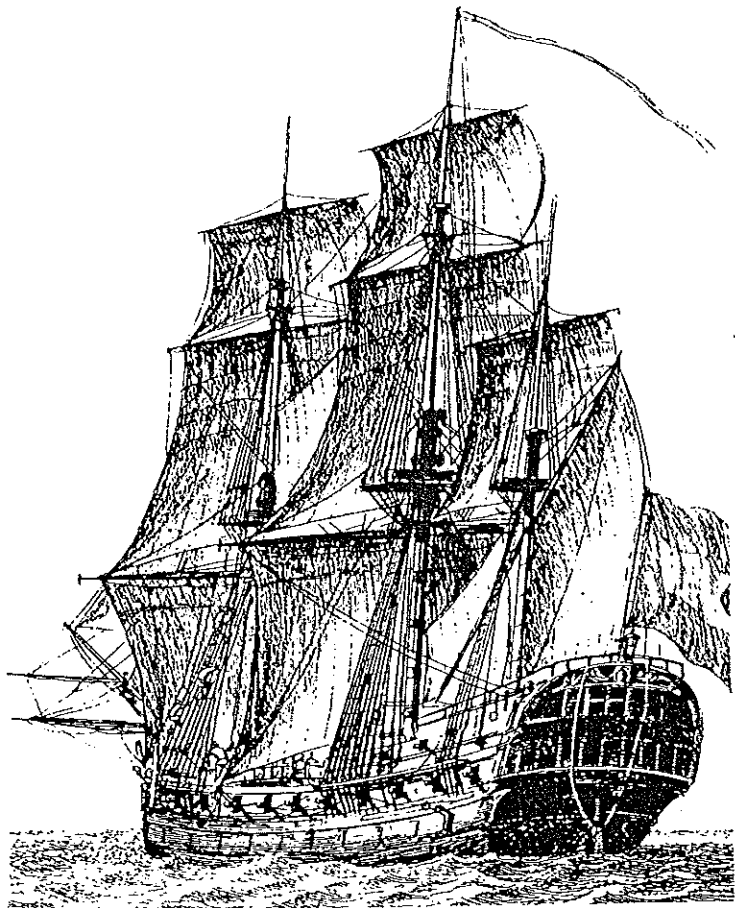
Eén en ander was natuurlijk goed voor de publiciteit en menig journalist wist er een mooi kopje bij te maken.: "Smijten met flessen van Lucas Bols" - "KNMI drijft op Bols" - "KNMI gaat met Bols in zee(stromingen)" - "Bols gooit 5000 flessen in zee en KNMI helpt gegevens distilleren" - "Bols flest KNMI" - "Wegwerpflessen" (bestonden die toen al?) - "Drijvende Hollander" - "Flesje leeg, laat 'em drijven".

Hoeveel flessen er uiteindelijk gevonden zijn kon ik zo gauw niet meer vinden, tot nu toe is in 1986 de laatste melding ontvangen.

Mocht U er nog een vinden: Bols zou Bols niet zijn, als het vindingsloon ook nu nog niet zou worden uitbetaald.

Zekerheidshalve wordt in het museum een dergelijke fles bewaard ter vergelijking!

Lo van Sint Maartensdijk

ZALF UIT DE AMSTERDAM

Een toegepast onderzoek.

Tijdens de opgraving van 1984 werd in de onverstoorde vondstlaag op het overloopdek een gebroken witte, tingeglazuurde zalfpot van groot formaat (165 mm hoogte, 195 mm diameter) aangetroffen. De zalfpot bleek gevuld te zijn met een homogene, vette massa die een teerachtige geur verspreidde. Het vermoeden rees dat het misschien wel de oorspronkelijke inhoud zou kunnen zijn van de zalfpot. Een monster van de vette substantie werd nauwkeurig geanalyseerd door de vakgroep Farmaceutische Chemie van de Universiteit van Amsterdam. De zalf bleek de bestanddelen pek, hars, olie en bijenwas te bevatten.

Volgens de lijst van geneesmiddelen in de "Ordre en Instructie voor de Chirurgijns" stelden de scheepsartsen van de VOC hun standaarduitrusting samen voor hun schip. De lijst omvatte talrijke geneesmiddelen waaronder ook een teerzalf: "Unguentum Basilicum". Deze zalf is eveneens terug te vinden in de "Pharmacopaea Amstelredamensis" (d'Amsterdammer Apotheek) uit 1686. Hierin wordt vermeld hoe de zalf dient te worden gemaakt, maar ook waarvoor de zalf moet worden gebruikt, namelijk "alle sweergaten te suiveren en te genesen, trekt alle splinters uijt doet ook de geswellen rijpen en door trekken".

Op grond van deze gegevens en de resultaten van de gedane onderzoekingen, kon de zalf als "Unguentum Basilicum" worden geïdentificeerd. (Voor een uitgebreid verslag van de analyse, zie Jaar-rapport VOC-schip Amsterdam 1986, blz 86-88)

Een replica van een zalfpotje met de zalf is verkrijgbaar door het overmaken van f. 18,- op girorekening 4669 van de Vereniging Vrienden van het VOC-schip Amsterdam Postbus 18257, 1001 ZD Amsterdam, onder vermelding van "zalfpotje". De replica wordt u per ommegeande franco thuisgestuurd.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Geeft zich hiermede op als donateur van de Vereniging 'Vrienden van de Amsterdam' voor een bedrag van f. _____ per jaar (min. f. 25,-) en wenst nader over dit project geïnformeerd te worden.

Datum: _____

Handtekening: _____

Vereniging Vrienden van het VOC-schip „AMSTERDAM”

Postbus 18257, 1001 ZD Amsterdam

Bankrekening: Amro 45.72.64.446

HARTEWENS RUBRIEK.

Peter Vermeulen

Hoe kom je aan oude flessen? Vindplaatsen zijn o.m. opgravingen, rommelmarkten, veilingen, antiekbeurzen, internationale postorderbedrijven enuiteraard De Oude Flesch.

Momenteel hebben we twee wegen openstaan binnen onze vereniging nl. de periodieke ruilbeurzen en de jaarlijkse clubveiling. Het clubblad als 3e manier wordt nog erg weinig gebruikt. Vandaar dat het idee van een vaste rubriek werd geboren: de Hartewens.

Vanwaar deze keuze? Binnen een kleine markt komen vraag en aanbod vaak niet bijelkaar. Om mijzelf als voorbeeld te nemen: bepaalde soorten flessen neem ik niet mee naar onze ruilbeurzen of veiling, bijv. omdat ik verwacht dat er in Nederland geen belangstelling voor is, de opbrengst te laag is, gewicht en/of omvang het meeslepen niet lonend maken, ze bewaren als een soort appeltje voor de dorst etc.

Door de Hartewensrubriek word ik echter attent gemaakt op bestaande wensen op bepaald gebied en kan ik daarop reageren. De bedoeling is dat deelnemers per clubblad maximaal 3 flessen c.q. soorten flessen opgeven. Ook "go-with" artikelen als boeken, reclame-artikelen, etiketten etc. zijn mogelijk. Verdere afspraken omtrent prijs, kwaliteit, verzendwijze e.d. zijn een zaak tussen vrager en aanbieder.

HARTEWENS

Gevraagd door:

Pieter Oostlander:

1. Geneverfles (kelderfles) met afbeelding van een kurketrekker.
2. Nederlandse (niet-machinale) bierflessen met belettering of glaszegel
3. Kurketrekkers, in het bijzonder met een speciaal mechaniek.

Peter Vermeulen:

1. Wijnfles met zegel "Constantia"
2. Kelderflessen, malgeblazen, met zegel of belettering, kleiner dan 15 cm.
3. Kelderfles, malgeblazen, met belettering "Bols Anno 1575".

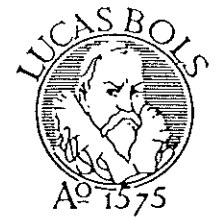
Piet Smit:

1. Flessen (niet-machinaal) met Utrechtse merken.
(meer wensen heeft hij niet!)

Wij verwachten vele hartewensen bij onze leden. Stuur uw hartewens op!

DE GESCHIEDENIS VAN LUCAS BOLS

voorwoord

Vrij regelmatig ontvangen wij van ver over de grenzen het verzoek om oude flessen, kruiken, fancy-verpakking e.d., die in de loop der jaren door ons en onze cocurrenten (!) op de markt zijn gebracht, nader te identificeren en hun waarde te bepalen. Aan een waardebepaling wagen wij ons nooit en helaas zijn we - ondanks minitieuze naspeuringen - niet altijd in staat de vraag omtrent afkomst en leeftijd te beantwoorden.

Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te voeren:

- Geen der fabrikanten van gedistilleerd heeft ooit kunnen vermoeden, dat het verzamelen van kruiken, flessen e.d. door zovelen als hobby zou worden beoefend. Voor de hobbyist een interessant specimen uit vroeger tijd is een fles of kruik voor distillateur slechts een middel tot verkoop, die van tijd tot tijd, soms uit commerciële overwegingen, soms ook uit pure noodzaak uit de roulatie werd genomen en vervangen werd door een ander type, waarbij de verouderde exemplaren - om verwarring te voorkomen - werden vernietigd.

Omdat nu eenmaal de verkoop van drank hoofdzaak was, werd van de kruiken en flessen, die bovendien in enorme hoeveelheden en gedurende vaak lange tijd werden gebruikt, nauwelijks enige documentatie bijgehouden.

- De gedistilleerd industrie in Nederland heeft in de loop van deze eeuw belangrijke veranderingen ondergaan. Waren er in 1883 in het belangrijkste centrum van deze industrie (Schiedam) in totaal 369 bedrijven en bedrijfjes waar alcohol werd vervaardigd en of zelf werd verwerkt tot jenever en likeuren, of als grondstof aan distillateurs werd verkocht, thans bestaan in die stad nog maar twee alcoholfabrieken, waarvan één eigendom is van de Erven Lucas Bols.

Verminderde export door hoge tariefmuren in het buitenland, sterke concurrentie, economische teruggang maar ook technologische vooruitgang, hebben in de loop van de tijd vele van deze bedrijfjes doen verdwijnen en is van hen praktisch geen spoor meer te vinden.

Sinds de tweede wereldoorlog is bovendien een sterke concentratie in deze bedrijfstak ontstaan en zijn vele van deze bedrijven in groter verband opgenomen.

Het aantal distillateurs liep van 1945 tot heden van in totaal ruim 300 tot 120 terug.

Daarbij had men slechts belangstelling voor het handelsmerk en meestal niet voor de geschiedenis van het opgekochte bedrijf, zodat ook in die gevallen het resultaat van een onderzoek negatief is.

- Doordat de gevonden flessen en kruiken meestal niet meer van een etiket zijn voorzien wordt het onderzoek eveneens bemoeilijkt.

Sinds de invoering van de Merkenwet in Nederland in 1893 zou aan de hand van gedeponeerde handelsmerken vaak een globale datering mogelijk zijn.

Gezien het bovenstaande kan bijgaande documentatie dan ook slechts betrekking hebben op kruiken of flessen e.d. van de Erven Lucas Bols en heeft niet alleen de bedoeling de hobbyist te informeren over dat wat in ons archief en museum te achterhalen of aanwezig is, maar ook om de verzamelaar te verzoeken ons te helpen deze documentatie te completeren.

Voor hen die zoeken naar literatuur over Nederlandse flessen in de 17e en 18e eeuw verwijzen wij naar "Journal of Glass Studies" (XIV), 1972, The Corning Museum of Glass, Corning Glass Center, Corning, New York, U.S.A., Robert H. Mc Nulty "Common beverage bottles: their production, their use and forms in the 17 th and 18 th century in the Netherlands."

Lo van Sint Maartensdijk

DEEL I

De geschiedenis van de Erven Lucas Bols

Van 1575 tot 1815 is het bedrijf in handen geweest van de familie Bols en geslachten lang volgden de zonen hun vaders op. Helaas zijn slechts uit die periode de familiepapieren bewaard gebleven, zodat wij wel een duidelijk overzicht hebben over opvolging, vererving van hun roerende en onroerende goederen e.d.. maar slechts zeer weinig over de wijze waarop en aan wie zij hun produkten verkochten.

Het begin was zeer bescheiden: een woonhuis met daarachter de distilleerderij - Het Lootsje - met één distilleerketel, een knecht en een jongmaatje.

Nadat echter ook de stad Amsterdam in de vrijheidsoorlog (1568 - 1648) de zijde van de Prins van Oranje had gekozen bloeide de stad op tot een internationaal centrum van handel en industrie en deelden de bewoners in de welvaart die daar het gevolg van was.

Zo ook Lucas Bols, die al snel het naast zijn woonhuis gelegen pakhuis kocht en in de daarop volgende jaren huizen en grond aan de Rozengracht en de daar achter gelegen straten aan zijn bezit toevoegde.

Al snel behoorde de familie Bols tot de gegoede burgers van Amsterdam en in de 17e eeuw waren zij reeds zo welgesteld, dat zij zich een der kapitale buitenhuizen langs de rivier de Vecht konden veroorloven.

In 1702 werd Lucas Bols II verzocht om als belangrijkste distillateur te Amsterdam een lijst samen te stellen met de namen van zijn collega's en uit een rapport, opgemaakt op verzoek van de regering, blijkt, dat in 1758 de firma alleen meer dan de helft van de verschuldigde belastingen betaalt die alle distillateurs te Amsterdam dienen op te brengen.

Het zou in dit bestek te ver voeren de overigens zeer interessante geschiedenis van het familiebedrijf uitputtend te behandelen en zodoende dienen wij ons te beperken met te vertellen, dat in 1815 de laatste mannelijke telg der familie Bols overleed en de drie overgebleven vrouwelijke erfgenamen zich genoodzaakt zagen het bedrijf te verkopen.

Toen in 1816 een koper gevonden werd, Gijsbertus Theodorus van 't Wout, bedong deze, dat hij de zaak mocht voortzetten onder de naam "Erven Lucas Bols", een naam die tot op heden gehandhaafd is gebleven.

Wat van 't Wout aantrof was niet meer het bloeiende bedrijf van weleer; de Franse revolutie en de daaruit voortvloeiende bezetting door de Fransen had aan handel en industrie in Nederland geen goed gedaan.

Maar, juist opnieuw bevrijd van vreemde bezetting, wist van 't Wout in 7 jaar tijd de firma weer tot bloei te brengen en opnieuw te maken tot de grootste en meest vooraanstaande distillerderij van Amsterdam en misschien zelfs van Nederland. Het is aan deze van 't Wout te danken, dat wij over die tijd nog over gegevens beschikken, die voor velen, ook voor de verzamelaar van flessen en kruiken, nu nog interessant zijn. Toen hij zich tenslotte uit de zaken terugtrok schreef hij alles op, wat ook maar van belang kon zijn om een distillerderij en alles wat daarmee samenhang te kunnen beheren. Zijn "Distillateurs en Liqueurstokers Handboek", bestaande uit 4 dikke folianten met meer dan duizend met de hand geschreven bladzijden, geeft ons een helder inzicht in de handel en wandel in ons bedrijf in de eerste helft der 19e eeuw.

Ook over het gebruik van flessen en kruiken in het algemeen en bij Bols in het bijzonder, zoals wij hierna zullen zien.

Ondanks het feit dat de Erven Lucas Bols rond 1822 weer een leidende positie innam, is er op dat moment nog geen sprake van een wereldconcern.

Zo beperkt de export zich in 1837 en volgende jaren voornamelijk tot de naburige landen en is in onze ogen nauwelijks de moeite waard.

In de periode 1837 - 1843 worden bijv. de volgende aantallen geëxporteerd:

Engeland 226000 flessen en 1250 kruiken,

Frankrijk 1700 flessen, 6450 kruiken,

Duitsland 4100 flessen, 500 kruiken en

België 3000 flessen en 3000 kruiken.

Ondanks allerlei verwickelingen van economische en politieke aard, oorlogen en revoluties in de verschillende landen, soms ook door de onbetrouwbaarheid van agenten of depôthouders breidde de buitenlandse handel zich gestaag uit o.a. tot de Skandinavische landen, al had men met scherpe concurrentie van andere Nederlandse distillateurs van doen en kon men bijv. aan het eind van de 19e eeuw noch te Moskou, noch te New York voet aan de grond krijgen.

Door een zorgvuldiger opbouw van de verkooporganisatie in het buitenland door middel van met zorg gekozen agenten en door het inrichten van eigen depôts en winkels, door het maken van reclame in de buitenlandse bladen en door steeds indrukwekkender inzendingen op de in die tijd jaar na jaar gehouden tentoonstellingen in alle grote steden van de wereld wist men zich naam te verwerven.

Technologische ontwikkeling op allerlei gebied hielp mee aan de groter wordende vraag te voldoen en de wereld sneller dan voorheen te bereiken om in de eerste decennia der 20e eeuw nieuwe steunpunten buiten Europa te vinden, zelfs eigen fabrieken te vestigen buiten Europa, zodat tenslotte met trots gesproken kan worden van "Bols Worldwide".

Op 5 juni 1988 zal Egbert Dikken een lezing verzorgen met als onderwerp de laatste opgravingen in Zwolle. Deze opgravingen zullen door middel van dia's, welke nog niet eerder vertoond werden, toegelicht en verlevendigd worden.

Egbert zal ook informatie verstrekken over het boekwerk "Zwols Archeologisch Dagboek" wat van zijn hand gaat verschijnen. In dit boek zullen flessen en drinkglazen zeker niet ontbreken. Alleen al van drinkglazen, vanaf de 14e eeuw, zullen meer dan 100 tekeningen te zien zijn. Zo'n groot assortiment is naar mijn weten nog niet eerder gepubliceerd. Uiteraard zullen vele foto's het geheel ondersteunen.